

КРИВИЧНО ДЕЛО ШПИЈУНАЖЕ КАО ОБЛИК АГЕНТУРНОГ МЕТОДА У ПРИКУПЉАЊУ ПОДАТАКА

Радојица Лазић*

Мирко Кулић**

Мирко Бубало***

Достављен: 24. 12. 2021.

Језик рада: Српски

Кориговано: 18. 02. и 07. 03. 2022.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 15. 03. 2022.

DOI број: 10.5937/vojdelo2201032L

Обавештајна служба је специјализована организација која омогућава заштиту националне безбедности и остваривање националних интереса. Такође, представља и инструмент спољне политике државе. Као таква, увек је у центру збивања на међународном плану. С друге стране, савремене претње, попут тероризма, организованог криминала и корупције, тешко је савладати без ангажовања обавештајних служби. Оне у свом раду примењују различите мере, методе и поступке. Међутим, откривање појединих намера и планова других држава захтева посебна знања и вештине. Агентурни метод омогућава остварење тог циља, али је он, са аспекта државе према којој се примењује, нелегалан, па се држава од њега штити тако што га у свом кривичном законодавству дефинише као кривично дело шпијунаже.

У раду је представљен упоредноправни приказ кривичног дела шпијунаже у Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини, Хрватској и Мађарској. Тиме смо настојали да укажемо на стање и решења која се односе на наведено кривично дело у законодавствима суседних земаља. Поред тога, агентурни метод веома често се реализује под плаштом дипломатских активности. Међутим, дипломатија и шпијунажа не могу се поистовећивати, па ћемо у овом раду настојати да објаснимо разлику између тих делатности.

Кључне речи: *обавештајне службе, агентурни метод, дипломатија, спољна политика, кривично дело шпијунаже*

---

* Доктор политичких наука, ванредни професор, Факултет за дипломатију и безбедност, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд, Република Србија, lazicr@orion.rs

** Доктор правних наука, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе Универзитета Привредна академија у Новом Саду, Нови Сад, Република Србија.

*** Мастер правних наука, Правни факултет за привреду и правосуђе Универзитета Привредна академија у Новом Саду, Нови Сад, Република Србија.

Агентурни метод у раду обавештајних служби

Обавештајна служба одувек је имала значајну улогу у друштвеним збивањима, како у оквиру унутрашње политике, тако и у сфери спољне политике и међународних односа. Да би нека држава обезбедила свој стабилни развој, у сваком тренутку мора бити свесна свог геополитичког, геостратешког значаја, планова, намера и интереса других држава, односно мора бити свесна свог међународног окружења и положаја. У складу с тим, увек треба знати одговоре на питања: шта потенцијални непријатељ ради, шта је способен да уради и шта може учинити у будућности. Реализатор ових посебно сложених, неизвесних, али веома важних задатака може бити само специфична организација људског колективитета који ствара држава, а то је управо обавештајна служба.

Анализирајући литературу која је за предмет свог изучавања имала обавештајну делатност, може се увидети да постоје различити ставови и одређењу и дефинисању појма „обавештајне службе”. Разлози за то су веома различити. Неки од њих јесу тајност рада, као и немогућност употребе метода непосредног посматрања, због чега је целокупно истраживање усмерено на коришћење посредних извора: стручне литературе, електронских медија, званичних докумената итд. Такође, један од разлога јесте и феномен савремене обавештајне службе који, у односу на традиционалну обавештајну службу, подразумева да она врши и контраобавештајне али и субверзивне активности. Затим, биполаризација света заснована на идеолошкој основи, појава великог броја међународних организација, појава тероризма као новог светског безбедносног феномена, продубљивање противуречности између развијених и неразвијених држава, такође су неки од разлога који отежавају одређивање појма обавештајне службе.

За Андреју Савића: „Обавештајна служба је друштвено-историјски и класно условљена специјализована организација, која у оквиру свог делокруга рада спроводи тајне обавештајне, контраобавештајне и субверзивне садржаје према виталним интересима противника, користећи при томе специфичне методе и средства, са циљем остваривања одређених политичких интереса и заштите унутрашње и спољне безбедности”.¹ Слично виђење дели и Младен Бајагић који сматра: „Обавештајна служба је специјализована установа државног апарата, која у складу са утврђеним делокругом рада спроводи обавештајно-информативне, обавештајно-безбедносне, необавештајне активности и субверзивне садржаје према виталним интересима и вредностима противника, користећи научне методе и методе стицања научних сазнања, као и специфичне прикупљачке методе, поступке и средства, у циљу остварења националних интереса и очувања и унапређења националне безбедности сопствене државе”.²

¹ Андреја Савић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 86.

² Младен Бајагић, *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 223.

С друге стране, Љубомир Стајић обавештајну службу одређује као „специјализовану, релативно самосталну институцију државног апарата, овлашћену да легалним јавним, али и тајним средствима и методама, прикупља значајне обавештајне податке и информације о другим државама или њеним институцијама и могућим унутрашњим противницима сопствене државе, потребних за вођење политике земље и преузимање других поступака у миру и рату и да сопственом активношћу, самостално или у сарадњи са другим државним органима, спроводи део државних и политичких циљева земље”.³

Међутим, имајући у виду да су обавештајне службе једна од главних носилаца спољне политике свих држава, једнострано дефинисање те службе није адекватно. Уколико би се обавештајна служба на такав начин одредила, то би значило да све државе имају сличну спољну политику, а то, свакако, није истина. С обзиром на то да се спољна политика великих сила разликује од спољне политике, условно речено малих држава, у том правцу ће се фокусирати и одређење појма обавештајне службе.

Са аспекта великих сила, обавештајна служба је специјализована професионална организација одређене државе која је надлежна да применом, пре свега, тајних метода и средстава спроводи обавештајне, али и шпијунско-субверзивне акције и операције, које су усмерене према стратешко важним државама, ради максималног доприноса хегемонистичким претензијама матичне државе.⁴

С друге стране, са аспекта малих држава обавештајна служба је специјализована организација државног апарата, која је у складу са законом утврђеним делокругом, овлашћена да легалним, али и тајним методама и средствима, спроводи обавештајно-информативне, обавештајно-безбедносне садржаје, према субјектима у окружењу, који би могли да угрозе или који угрожавају безбедност матичне државе, ради успешног вођења државне политике и очувања и унапређења националне безбедности те државе.⁵

Дакле, за обавештајну службу малих држава прикупљање података (откривање тајни), односно спровођење обавештајно-информативних акција према субјектима у окружењу представља кључни задатак. С друге стране, код обавештајних служби великих сила спровођење обавештајних активности је само један од задатака, који обично претходи шпијунско-субверзивној акцији и операцији.⁶

Методологија рада обавештајних служби обухвата и обавештајну активност и субверзивно деловање. Стога се методи рада обавештајних служби могу поделити на: 1) методе прикупљања обавештајних података и 2) методе субверзивног деловања.

³ Љубомир Стајић, *Основи система безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2021, стр. 231.

⁴ Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности, „Службени гласник”, Београд, 2009, стр. 77.

⁵ Ибид, стр. 78.

⁶ Марко Парезановић, *Политички преврати – савремени приступ*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2013, стр. 241. Током хладног рада обавештајне службе САД и СССР-а биле су главни организатори и учесници бројних политичких преврата, државних удара, револуција, атентата, ратова, политичких, војних и безбедносних криза, бројних шпијунских афера које су потресале међудржавне односе у читавом свету.

У методе прикупљања обавештајних података спадају: агентурни метод (човек као извор података), технички метод, партнерска сарадња са другим службама и прикупљања обавештајних података из јавно доступних извора.⁷

Имајући у виду да подаци који се прикупе на тај начин захтевају додатну обраду, обавештајне службе, односно њихови аналитички сегменти, примењују посебне аналитичке методе и технике. Применом аналитичких метода и техника, прикупљеним подацима се даје нова димензија, која омогућава боље сагледавање и разумевање. Такође, ствара се и основ за њихову презентацију политичким одлучиоцима.⁸

Субверзивно деловање обавештајна служба спроводи кроз одређене форме, као што су: стварање и коришћење криза, субверзивна пропаганда, тероризам, саботажа, диверзија, употреба специјалних снага и насилни преврат.⁹

Агентурни метод је, свакако, најстарији, најризичнији али и најквалитетнији метод сазнавања тајни објекта обавештајног истраживања. Чувени кинески војсковођа и теоретичар Сун Цу указивао је на овај метод неколико векова пре нове ере.¹⁰ Ради се о делатности која се у највећем обиму дешава на територији државе која је предмет обавештајног истраживања, без обзира на то да ли обавештајци на тој територији бораве легално или илегално. У сваком случају, они на незаконит начин, посредством њених држављана, без сагласности и без њеног знања прикупљају податке који представљају строго чуване тајне. Такође, агент може бити ангажован и за субверзивно деловање. Најмање две чињенице су кључне приликом опредељења обавештајне службе за примену овог метода. Прво, ни применом најквалитетније савремене технике не могу се открити воља, намере и планови објекта обавештајног истраживања и, друго, незамисливо је извођење било какве тајне акције без подршке у структурама противника, а нарочито када се то обавља на његовој територији.

Под агентом се подразумева лице које, руковођено одређеним мотивима, свесно, тајно, организовано и непрофесионално прикупља и доставља обавештајне податке и извршава друге задатке по налогу и за потребе обавештајне службе. Из тога произилазе и основни елементи агентурног метода: свесност, тајност, организованост, континуираност и непрофесионалност.¹¹

У научној и стручној литератури веома често долази до мешања појмова агент и сарадник. Зато је потребно указати на суштинске разлике између лица која имају тајни однос са службом безбедности.

⁷ Љубомир Стајић, Радојица Лазић, *Увод у националну безбедност*. Академија за националну безбедност ЈП „Службени гласник”, Београд, 2015, стр. 191.

⁸ Драган Болић, *Менаџмент обавештајне делатности у функцији оперативног планирања (докторска дисертација)*. Војна академија, Београд, 2016, стр. 139–150; Младен Бајагић, *Методика обавештајног рада*, оп. цит., стр. 371–394.

⁹ Љубомир Стајић, *Основи система безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, оп. цит., стр. 243.

¹⁰ Сун Цу, *Умеће ратовања*, Бабун, Београд, 2014.

¹¹ Младен Бајагић, *Методика обавештајног рада*, оп. цит., стр. 249; Љубомир Стајић, Радојица Лазић, *Увод у националну безбедност*, оп. цит., стр. 193–194.

Сарадник је држављанин матичне државе и углавном делује на домаћој територији, док је агент, по правилу, страни држављанин или лице без држављанства. Он делује на територији државе која је објекат обавештајног истраживања.¹² Такође, треба разликовати агенте од лица која нису свесна да представљају извор информација, односно којима се манипулише на различите начине.¹³

Под шпијунажом се подразумева прикупљање обавештајних података и сазнања, односно долажење до строго чуваних тајни противника. У ужем значењу, она представља „деликт угрожавања националне безбедности одавања политичке, војне или службене тајне страни држави, организацији или лицу које им служи”.¹⁴ Обавештајне службе настоје, користећи различите методе и технике, да на сваки могући начин прикрију своје шпијунско деловање, нарочито код државе која је мета напада. Добро осмишљена легенда за прикривено деловање саставни је део обавештајне делатности у иностранству.

Код субверзивне шпијунаже приступ је сасвим другачији. Такву делатност карактерише појачани публицитет у држави напада. Код њених грађана и у јавности ствара се атмосфера страха, узнемирености, депресије, параноје, неповерења у способност постојеће власти да се одупре различитим спољним притисцима. То има за последицу економске, политичке, социјалне и друштвене кризе најширих размера.¹⁵

Дипломатско-правни аспект шпијунаже

Обавештајна служба и дипломатија врло су повезане и представљају веома важне актере у спровођењу спољне политике. Обавештајна служба, по правилу, увек је у центру спољнополитичких збивања. Она прати и анализира догађаје од интереса за државу, али и припрема и спроводи одређене активности за нарушавање система безбедности других држава. Добри обавештајци пружају кључну подршку дипломатији, укључујући различите оперативно-тактичке методе у долажењу до суштински важних података и сазнања политичког, војног, економског, или неког другог карактера.¹⁶ Обавештајне активности омогу-

¹² Ибид., стр. 193.

¹³ Саша Мијалковић, Милан Милошевић, *Обавештајно-безбедносна дјелатност и службе*, Висока школа унутрашњих послова, Бањалука, 2011, стр. 161.

¹⁴ Мило Бошковић, *Лексикон безбедности*, ЈП „Службени гласник”, Правни факултет у Новом Саду, Београд–Нови Сад, 2017, стр. 833.

¹⁵ Милан Милошевић, *(Контра)шпијунажа*, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2011, стр. 129; Радослав Гаџиновић, „Улога обавештајних служби у изградњи безбедносне функције државе”, *Војно дело*, бр. 2, 2019, стр. 79–80.

¹⁶ Примера ради, Обавештајна служба Румуније током хладног рата била је посебно усмерена и специјализована у области економске шпијунаже и за крађу технологија од држава Запада. Више о томе видети: Јон Михаи Паћепа, *Црвени хоризонти*, Акваријус, Београд, 1990. У данашњим савременим околностима посебно место заузима индустријска шпијунажа. О томе су писали: Надежда Гудељ, Војо Лаковић, „Индустријска шпијунажа у савременим условима – карактеристике и предмет интересовања”, *Војно дело*, бр. 2, 2017, стр. 151–163;

ћавају спровођење тајних политика и тајних акција и тиме остварују утицај на одређена збивања на међународној сцени.¹⁷

Дипломатији су легитимно одређене границе деловања, пре свега, међународним правом, којим су прецизирана овлашћења и дужности дипломатских представника.¹⁸ Њихова основна функција регулисана је чланом 3. Бечке конвенције о дипломатским односима.¹⁹ У њој се изричито наводи да су основне функције дипломатске мисије: представљање државе која акредитује код државе код које се акредитује; у држави код које се акредитује заштита интереса државе која акредитује и њених држављана у границама које дозвољава међународно право; преговарање с владом државе код које се акредитује; обавештавање, свим дозвољеним средствима о условима и развоју догађаја у држави код које се акредитује и подношењу извештаја о томе влади државе која акредитује; унапређење пријатељских односа и развијање привредних, културних и научних односа између државе која акредитује и државе код које се акредитује. Дипломатска мисија може се дефинисати и као „процес дијалога и преговора, у коме земље остварују своје односе и раде на постизању циљева другим средствима“, укључујући и активности обавештајних служби.²⁰

Посебно је интересантна функција обавештавања. Под обавештавањем у најширем смислу може се подразумевати она делатност која има за циљ сазнавање информација о нечему и пружање обавештења некоме. Када је реч о обавештавању као дипломатској функцији, она подразумева делатност дипломатских представника која је усмерена на прибављање обавештења о условима и развоју догађаја у држави у којој је дипломатски представник акредитован легалним средствима.²¹

Синиша Домазет, Здравко Скакавац, „Индустријска шпијунажа на примеру Кине и САД“, *Политика националне безбедности*, бр. 2, 2020, стр. 219–240; Слободан Симовић, *Индустријска шпијунажа*, Факултет за дипломатију и безбедност, Београд, 2021.

¹⁷ Андреја Савић, Младен Бајагић, „Улога обавештајних служби у спољној политици“, *Национална безбедност, полиција*, 1/2002, стр. 17–29; Richard Betts, *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*, Columbia University, New York, 2007, pp. 14–17; Роман Ронин, Обавештајни рад, Факултет безбедности у Београду, ЈП „Службени гласник“, Београд, 2009, стр. 29–30; Младен Бајагић, *Методика обавештајног рада*, оп. цит., стр. 24.

¹⁸ Границе деловања дипломатије одређене су: Бечком конвенцијом о дипломатским односима из 1961, Конвенцијом о специјалним мисијама из 1969, Бечком конвенцијом о представљању држава у њиховим односима са међународним организацијама универзалног карактера из 1975, као и Конвенцијом о спречавању и кажњавању кривичних дела против лица која уживају међународну заштиту, укључујући и дипломатске представнике из 1973. године.

¹⁹ Бечка конвенција о дипломатским односима усвојена је 18. априла 1961. у Бечу, а ступила је на снагу 24. априла 1964. године.

²⁰ Миленко Крећа, *Међународно право представљања (дипломатско и конзуларно право)*, Правни факултет у Београду, Београд, 2015; Душан Васић, *Превентивна дипломатија – Теоријски концепт, нормативни оквир и политичке контроверзе*, Правни факултет у Београду ЈП „Службени гласник“, Београд, 2010, стр. 14–15; Jonathan Pinkus, „Intelligence and Public Diplomacy: The Changing Tide“, *Journal of Strategic Security*, Vol. 7, No. 1, 2014, pp. 34–36; Дејан Н. Тепавац, „Шпијунажа као облик угрожавања пословних информација“, *Војно дело*, бр. 3, 2019, стр. 166–169.

²¹ Michael Rubin, „The Temptation of Intelligence Politization to Support Diplomacy“, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol. 29, No. 1, 2016, pp. 3–17; Радојица Лазич, „Обавештајни рад и дипломатија“, *Српска политичка мисао*, вол. 54, број 4, 2016, стр. 236–237.

Одредбама Бечке конвенције о дипломатским односима изричито је забрањено мешање дипломатских представника у унутрашње ствари земље домаћина, као и активности неовлашћеног прикупљања података. У том смислу, недопустиве су тајне активности у корист државе која акредитује дипломатске представнике.²²

Извори обавештавања могу се сврстати у неколико група. То су: 1) државни органи и институције, 2) средства масовних комуникација, 3) непосредно опажање, 4) лични контакти, 5) шпијунажа, 6) псеудодипломатија.²³

Међутим, са аспекта међународног права шпијунажа се не би могла сматрати легалним извором обавештавања. Она се третира као теже кривично дело у већини савремених националних законодавстава.²⁴ Дипломатски представници, на основу Бечке конвенције, у обавези су да поштују законе и друге позитивноправне прописе државе домаћина. Ипак, у пракси није баш тако, па често долази до грубог нарушавања дипломатске етике, односно прекорачења овлашћења.²⁵

Протеривање дипломате због бављења шпијунажом увек се сматра дипломатским скандалом и, у мањој или већој мери, оптерећује дипломатске односе између држава. У том контексту, шпијунажа је веома ризикантан подухват, али без обзира на то она се ипак упражњава, те се поставља питање због чега дипломате преузимају улогу професионалних припадника обавештајне службе и тиме компромитују дипломатску функцију. Одговор на ово питање углавном се проналази у чињеници да дипломатска мисија није у могућности да до потребних података дође „свим дозвољеним средствима”, него је приморана да прибегне коришћењу нелегалних средстава. Такође, дипломатска функција омогућава професионалним припадницима обавештајних служби добру легенду за успостављање иницијалних контаката са политичким врхом државе пријема. Наиме, дипломатска представништва у иностранству остварују званичне контакте са држављанима земље домаћина у разним институцијама – политичким, војним, економским, културним, спортским и другим. Овакви контакти подразумевају стварање међусобног односа прожетог поверењем и пријатељством. У таквом односу увек постоје две стране: она која прикупља обавештајне податке, која делује плански и организовано, и, друга, која обично прихвата такву позицију без сагледавања њене позадине.

Бројни примери указују на блиску повезаност између дипломатије и обавештајних служби. Оне се налазе у једној врсти партнерског односа, па је природно да сарађују. Свака на свој начин служи интересима државе и друштва за које делују. И једна и друга страна, на основу надлежности које су дефинисане законом, прибављају одређене податке, с тим што дипломате имају јасно одређену границу, док обавештајне службе, имајући у виду начин деловања и мето-

²² Љубомир Стајић, Радојица Лазић, *Увод у националну безбедност*, оп. цит., стр. 387.

²³ Радојица Лазић, „Обавештајни рад и дипломатија”, оп. цит., стр. 241.

²⁴ Радослав Гађиновић, „Улога обавештајних служби у изградњи безбедносне функције државе”, оп. цит., стр. 77.

²⁵ Дејан Н. Тепавац, „Шпијунажа као облик угрожавања пословних информација”, оп. цит., стр. 165.

де које користе, обично то чине тајним поступцима и методама. Може се рећи да се тамо где престају надлежности дипломатских представника настављају активности обавештајних служби. Обавештајне службе настоје да злоупотребе погодности, односно привилегије и имунитете које Бечка конвенција о дипломатским односима гарантује дипломатским представницима.²⁶

Упоредноправни приказ кривичног дела шпијунаже

Кривичноправна заштита од кривичног дела шпијунаже препуштена је националним кривичним законодавствима. Већина држава је ово кривично дело дефинисала као један од најтежих облика угрожавања безбедности и њених интереса. Кривично дело шпијунаже врше лица која саопштавају или предају тајне податке иностраној држави, организацији или лицу, а не државе или њене обавештајне службе. Дакле, држава која је у свом националном законодавству инкриминисала кривично дело шпијунаже не поседује никакву могућност кажњавања друге државе за ову непријатељску делатност која је усмерена против њеног суверенитета и безбедности.²⁷

У Републици Србији кривично дело шпијунаже инкриминисано је у члану 315. Кривичног законика, у групи кривичних дела против уставног уређења и безбедности. Ово кривично дело има пет облика.

Први, основни облик овог кривичног дела, састоји се у „саопштавању, предаји или чињењу доступним тајних војних, економских или службених података или докумената иностраној држави, организацији или лицу које им служи”.²⁸ Као инкриминисане радње овог облика дела, КЗ наводи саопштавање, предају или чињење доступним тајних података и докумената.²⁹ Тајни подаци и документа могу бити војног, економског или службеног карактера. Кривично дело се сматра учињеним када су тајни подаци или документа саопштени, предати или учињени доступним иностраној држави, иностраној организацији или лицу које им служи.³⁰ За извршење овог кривичног дела прописана је казна затвора од три до петнаест година.³¹

Други облик овог кривичног дела односи се на руковођење обавештајном службом или њено формирање. Стварање обавештајне службе за страну државу или организацију значи организовање обавештајне мреже на територији

²⁶ Ибид., стр. 245–247.

²⁷ Бора Чејовић, Мирко Кулић, *Кривично право*, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, 214, 517.

²⁸ Члан 315, став 1, Кривичног законика Републике Србије („Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19).

²⁹ Бора Чејовић, Мирко Кулић, *Кривично право*, оп. цит., стр. 517.

³⁰ Зоран Стојановић, Обрад Перић, *Кривично право – посебни део*, Правна књига, Београд, 2014, стр. 266.

³¹ Мирослава Дерикоњић, „Чоловић се нагодио са тужилаштвом”, *Политика – електронско издање*, 5. 9.2016.

Србије ради прикупљања тајних података.³² Овај облик кривичног дела кажњив је затвором од пет до петнаест година.

Трећи облик кривичног дела шпијунаже постоји када „неко ступи у страну обавештајну службу, прикупља за њу податке или на други начин помаже њен рад”.³³ Казна за извршење овог облика кривичног дела шпијунаже је од једне до десет година.

Четврти облик овог кривичног дела постоји ако учинилац „прибавља тајне податке и документа у намери да их преда страниј држави, организацији или лицу које им служи”.³⁴ Казна за ово кривично дело је затвор од једне до осам година.

Најтежи облик шпијунаже предвиђен је у члану 321, став 3, КЗ, а односи се на кривично дело шпијунаже учињено у време ратног стања, оружаног сукоба или ванредног стања.³⁵

Један од основних услова за постојање кривичног дела шпијунаже јесте одређивање који се подаци могу сматрати тајним. Према важећој одредби, да би се подаци или документи могли сматрати тајним није довољно да су, на основу закона, другог прописа или одлуком надлежног државног органа, и формално проглашени тајним, него се инсистира и на томе да би њихово одавање проузроковало, или могло да проузрокује, штетне последице за безбедност, одбрану или за политичке, војне или економске интересе земље.³⁶

У Кривичном законнику Црне Горе кривично дело шпијунаже дефинисано је у члану 368. у глави 29, која носи назив „Кривична дела против уставног уређења и безбедности Црне Горе”. Што се тиче овог кривичног дела, готово да нема никаквих разлика у односу на кривично законодавство Републике Србије. Једина разлика јесте у погледу минималне казне затвора, и то у ставу 3, члана 368, КЗ ЦГ у којем се наводи да ће се свако ко „ступи у страну обавештајну службу, прикупи за њу податке или на неки други начин помаже њен рад, казнити затвором од две до десет година”.³⁷ С друге стране, КЗ РС за исту радњу предвиђа казну затвора од једне до десет година.

Кривични законик Босне и Херцеговине инкриминише кривично дело шпијунаже у глави 16, члан 163, у групи кривичних дела против интегритета БиХ. Минимална казна за основни облик кривичног дела шпијунаже, према том законнику, јесте затвор у трајању од једне године, док је у српском законодавству минимална казна три године. Разлика код другог облика овог кривичног дела је у погледу максималне казне затвора, која је према КЗ РС 15 година, док члан 163. у ставу 3. КЗ БиХ, не предвиђа максималну казну за ово кривично дело. Трећи облик је у потпуности

³² Бора Чејовић, Мирко Кулић, *Кривично право*, оп. цит., стр. 518.

³³ Радње помагања могу бити: материјална помоћ, давање савета, упутстава и смештаја, посредовање у стварању познанстава са одређеним лицима, изнајмљивање или давање на коришћење апарата за снимање итд.

³⁴ Члан 315, став 4, КЗ РС.

³⁵ Ђорђе Ђорђевић, *Кривично право – посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 186.

³⁶ Члан 315, став 6, КЗ РС.

³⁷ Члан 368, став 3, Кривичног законика Црне Горе, („Службени лист РЦГ”, бр. 70/03, 13/04 – испр., 47/06, 40/08, 25/10, 64/11 – др. закон, 40/13, 56/13 – испр., 14/15, 42/15, 58/15 – др. закон, 44/17, 498/18 и 3/20).

истоветан као и у кривичном законодавству Републике Србије. Четврти облик се разликује по висини максималне казне затвора, при чему је по КЗ РС она осам година, а према КЗ БиХ она износи десет година.³⁸ (КЗ БиХ, чл. 163, ст. 4).³⁹

Република Хрватска кривично дело шпијунаже прописала је у члану 348. Кривичног законика у групи кривичних дела против Републике Хрватске. Основни облик одређен је у ставу 1, у суштини исто као и у другим КЗ држава бивше СФРЈ, осим што се експлицитно наводи да су извршиоцу тајни подаци поверени или је до њих дошао на противправан начин. Разлика у односу на КЗ РС јесте у погледу минималне казне, с обзиром на то да КЗ РХ превиђа минималну казну од једне године затвора. Став 2. инкриминише „неовлашћено прикупљање тајних података, с циљем да их учини доступним иностраној држави, иностраној организацији, иностраној правној особи или особи која за њих ради”.⁴⁰ Казна предвиђена за овај облик износи од шест месеци до пет година затвора. Став 3. инкриминише „стварање, организовање, ступање, као и помагање у раду стране обавештајне службе на подручју Републике Хрватске, која делује противно интересима земље”.⁴¹

Дакле, за разлику од КЗ РС, који прави разлику, у погледу кажњавања, између организовања и стварања стране обавештајне службе, с једне стране, и помагања и ступања у страну обавештајну службу, с друге стране, КЗ РХ превиђа јединствену казну затвора за све ове радње у трајању од једне до десет година. Кривични законик РХ предвиђа тежи облик овог кривичног дела и то када је оно извршено у време рата или оружаног сукоба у којем суделује Република Хрватска, при чему је за дела из става 1. и 3. предвиђена казна затвора од најмање пет година, а за дело из става 2. казна затвора од три до петнаест година. Важно је напоменути да је законодавац превидео да Хрватска не мора бити у рату да би њене оружане снаге учествовале у оружаном сукобу, с обзиром на то да је она чланица НАТО-а и Европске уније, у оквиру којих могу бити ангажоване у борбеним мисијама које спроводе ове међународне организације. Најтежи облик инкриминисан је у члану 351. у којем је за кривично дело шпијунаже превиђена „казна затвора од 10 година или казна дуготрајног затвора уколико је дело извршио председник Републике Хрватске, председник или члан Владе Републике Хрватске или председник Хрватског сабора”.⁴²

У Мађарској је кривично дело шпијунаже прописано у члану 261. КЗ у групи кривичних дела против државе. У ставу 1. радња извршења се састоји у прикупљању обавештајних информација за страну силу или страну организацију. Под прикупљањем се подразумева долажење, на различите начине, до обавештајних информација које су од интереса за страну силу или страну организа-

³⁸ Члан 163, став 4, Кривичног закона Босне и Херцеговине, („Службене новине БиХ”, бр. 3/03, 32/03 – исп., 37/03, 54/04, 30/05, 61/04, 53/06, 8/10, 22/15, 40/15, 35/18 и 46/21).

³⁹ Милан Шкулић, „Шпијуни међу нама”, *Политика – електронско издање*, 7.09.2016.

⁴⁰ Члан 368, став 2, Казненог закона Републике Хрватске, („Народне новине РХ”, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19 и 84/21).

⁴¹ Члан 368, став 3, КЗ РХ.

⁴² Члан 368, став 1, КЗ РХ.

цију, а које не представљају строго чувану тајну. За постојање овог облика кривичног дела није релевантно да ли су ти подаци достављени страниој сили или организацији, али је неопходно постојање намере да се прикупљени подаци доставе страниој сили или организацији. Казна превиђена за овај облик кривичног дела јесте затвор у трајању од две до осам година.⁴³

Тежи облик кривичног дела шпијунаже постоји уколико је услед извршења основног облика дошло до откривања строго чуваних тајни. Казна за тежи облик износи од пет до петнаест година затвора. За припремне радње за извршење кривичног дела шпијунаже предвиђена је казна затвора од једне до пет година.⁴⁴ Ради разоткривања и пресецања деловања страних обавештајних служби на територији Републике Мађарске предвиђена је могућност ослобађања од кривичног гоњења за дело шпијунаже, лица која пристану на сарадњу и открију идентитет страних лица са којима су у контакту.⁴⁵

Поред тога, „свако лице које изврши шпијунажу која је усмерена према савезничким оружаним снагама у Мађарској или на територији других држава које су у савезу са Мађарском на основу међународног споразума који подразумева обавезу узајамне војне помоћи, казниће се сходно одредбама члана 261. КЗ Републике Мађарске”.⁴⁶

Закључак

Обавештајни рад, као делатност, саставни је део активности државе на међународном плану. Тај посао обављају посебно обучена лица, која применом одређених знања и вештина својим налогодавцима, односно политичким одлучиоцима, прибављају тајне податке различитог карактера. Таква активност коси се са свим нормама међународног права. Ипак, и поред тога што се у законодавствима многих држава третира као теже кривично дело, шпијунажа је веома распрострањена. Интереси су приоритет националних политика, па је таква делатност одувек била тајно и моћно оружје да се о другој страни сазна нешто више.

Агентурни метод у прикупљању података представља тајну делатност са становишта државе која организује такав вид обавештајне делатности. Међутим, са аспекта државе према којој се примењује овај метод прикупљања података, такве радње су незаконите и инкриминисане као кривично дело шпијунаже.

Анализом наведених кривичних закона, несумњиво се може закључити да је шпијунажа забрањена и строго кажњива делатност. Али, без обзира на то што

⁴³ Члан 261, став 1, Кривичног законика Републике Мађарске („*Magyar Közlöny*“, 2012). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>, 10/09/2021.

⁴⁴ Члан 261, став 3, КЗ РМ.

⁴⁵ Члан 261, став 4, КЗ РМ.

⁴⁶ Члан 262, КЗ РМ. Имајући у виду чињеницу да је Република Мађарска чланица НАТО-а и Европске уније, у њој је инкриминисана и свака шпијунска активност која је усмерена према овим организацијама, односно њиховим оружаним снагама, било да је ово дело учињено на територији Мађарске или неке друге државе са којом је Мађарска у савезу.

је она веома оштро санкционисана, државе и њихове обавештајне службе ипак предузимају такве активности. С тим у вези, може се поставити питање: како се може правдати примена шпијунске делатности и агентурног метода, као недозвољеног начина у прикупљању података. Одговор је садржан у чињеници да је држава, уколико жели да егзистира у савременим условима и сачува националне интересе, сопствену безбедност, али и безбедност својих грађана, принуђена да примени и шпијунажу како би открила противникову тајну. Дакле, интереси државе и друштва у целини налажу примену ових метода. Зато, може се устврдити да, још увек, не постоји ништа што је дозвољено, а што би могло да представља алтернативу овој делатности, односно резултатима које она остварује.

Литература

- [1] Младен Бајагић, *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015.
- [2] Бечка конвенција о дипломатским односима, („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 24/64).
- [3] Драган Болић, *Менаџмент обавештајне делатности у функцији оперативног планирања (докторска дисертација)*, Војна академија, Београд, 2016.
- [4] Мило Бошковић, *Лексикон безбедности*, ЈП „Службени гласник”, Правни факултет у Новом Саду, Београд–Нови Сад, 2017.
- [5] Душан Васић, *Превентивна дипломатија – Теоријски концепт, нормативни оквир и политичке контроверзе*, Правни факултет у Београду и ЈП „Службени гласник”, Београд, 2010.
- [6] Радослав Гафиновић, „Улога обавештајних служби у изградњи безбедносне функције државе”, *Војно дело*, бр. 2, 2019, стр. 69–81.
- [7] Надежда Гудељ, Војо Лаковић, „Индустријска шпијунажа у савременим условима – карактеристике и предмет интересовања”, *Војно дело*, бр. 2, 2017, стр. 151–163.
- [8] Синиша Домазет, Здравко Скакавац, „Индустријска шпијунажа на примеру Кине и САД”, *Политика националне безбедности*, бр. 2, 2020, 219–240.
- [9] Ђорђе Ђорђевић, *Кривично право – посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014.
- [10] Мирослава Дерикоњић, „Чоловић се нагодио са тужилаштвом”, *Политика – електронско издање*, 5.09.2016.
- [11] Миленко Крећа, *Међународно право представљања (дипломатско и конзуларно право)*, Правни факултет у Београду; Београд, 2015.
- [12] Кривични законик Републике Србије, („Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19).
- [13] Кривични законик Црне Горе („Службени лист РЦГ”, бр. 70/03, 13/04 – испр., 47/06, 40/08, 25/10, 64/11 – др. закон, 40/13, 56/13 – испр., 14/15, 42/15, 58/15 – др. закон, 44/17, 498/18 и 3/20).

[14] Кривични закон Босне и Херцеговине, („Службене новине БиХ”, бр. 3/03, 32/03 – исп., 37/03, 54/04, 30/05, 61/04, 53/06, 8/10, 22/15, 40/15, 35/18 и 46/21).

[15] Казнени закон Републике Хрватске, („Народне новине РХ”, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19 и 84/21).

[16] Кривични законик Републике Мађарске, („*Magyar Közlöny*”, 2012).
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>, 10/09/2021.

[17] Радојица Лазић, Обавештајни рад и дипломатија, *Српска политичка мисао*, бр. 4/2016, стр. 233–250.

[18] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности и „Службени гласник”, Београд, 2009.

[19] Саша Мијалковић, Милан Милошевић, *Обавештајно-безбедносна дјелатност и службе*, Висока школа унутрашњих послова, Бањалука, 2011.

[20] Милан Милошевић, *(Контра)шпијунажа*, Медија центар „Одбрана”, 2011.

[21] Марко Парезановић, *Политички преврати – савремени приступ*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2013.

[22] Јон Михаи Паћепа, *Црвени хоризонти*, Акваријус, Београд, 1990.

[23] Роман Ронин, *Обавештајни рад*, Факултет безбедности у Београду и ЈП „Службени гласник”, 2009.

[24] Андреја Савић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.

[25] Андреја Савић, Младен Бајагић, „Улога обавештајне активности у спољној политици”, *Наука, безбедност, полиција*, вол. 8, бр. 1, 2003, стр. 17–42.

[26] Слободан Симовић, *Индустријска шпијунажа*, Факултет за дипломатију и безбедност, Београд, 2021.

[27] Љубомир Стајић, *Основи система безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2021.

[28] Љубомир Стајић, Радојица Лазић, *Увод у националну безбедност*, Академија за националну безбедност и ЈП „Службени гласник”, Београд, 2015.

[29] Зоран Стојановић; Обрад Перић, *Кривично право – посебни део*, Правна књига, Београд, 2014.

[30] Дејан Н. Тепавац, „Шпијунажа као облик угрожавања пословних информација”, *Војно дело*, бр. 3, 2019, стр. 164–173.

[31] Сун Цу, *Умеће ратовања*, Бабун, Београд, 2014.

[32] Бора Чејовић, Мирко Кулић, *Кривично право*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Новом Саду, 2014.

[33] Милан Шкулић, „Шпијуни међу нама”, *Политика*, 7.09.2016.

[34] Richard Betts, *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*, Columbia University, New York, 2007.

[35] Jonathan Pinkus, „Intelligence and Public Diplomacy: The Changing Tide”, *Journal of Strategic Security*, Vol. 7, No. 1, 2014, pp. 33–46.

[36] Michael Rubin, „The Temptation of Intelligence Politization to Support Diplomacy”, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol. 29, No. 1, 2016, pp. 1–25.

Резиме

Обавештајна служба је специјализована институција државног апарата власти која, на основу законских овлашћења, користећи тајне методе и поступке, на територији друге државе прикупља одређене податке и сазнања и доставља их највишим државним одлучиоцима ради остваривања националних интереса. Она је значајан инструмент спољне политике сваке државе. Својим офанзивним деловањем настоји да буде у центру збивања на међународном плану. Позната је чињеница да обавештајне службе користе најразличитије оперативне мере, методе и поступке. То је и разумљиво, јер да би се допрло до најтајновитијих и добро чуваних података, намера и планова земаља које су предмет опсервирања неопходна су посебна знања и вештине. Агентурни метод и шпијунажа, као забрањена делатност, пружају могућности за постизање жељеног циља. Иако је у законодавствима многих држава шпијунажа третирана као нелегална активност, она се, ипак, користи и широко је распрострањена. Разлог за то лежи у чињеници да се најнепосредније и најдиректније уз помоћ „живог извора” може доћи до поузданих података и сазнања, који ће држави, за коју обавештајна служба делује, бити од користи.

Честа је појава да се, свесно или несвесно, поистовећују дипломатија и обавештајни рад, односно функција обавештавања и обавештајна делатност. Обавештавање као оруђе дипломатије спроводи се у складу са Бечком конвенцијом о дипломатским односима из 1961. године, док је обавештајни рад на територији друге државе санкциониран кривичним законима и означен је као шпијунажа.

Упоредноправном анализом кривичног законодавства Републике Србије и четири суседне државе (Хрватска, Мађарска, Црна Гора и БиХ) може се утврдити да је у свим наведеним државама шпијунажа оштро санкционирана. Међутим, и поред тога она је незаобилазно оружје државе и њене обавештајне службе, чији је основни задатак да на територији противника прибави за свог наредодавца значајне податке који ће имати одређени значај у политичком, економском, војном или неком другом домену.

Кључне речи: *обавештајне службе, агентурни метод, дипломатија, спољна политика, кривично дело шпијунаже*

© 2022 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

